

تأثیر دو روش تدریس (سخنرانی و بحث عمومی) بر میزان دانش و نگرش دانشجویان درس جمعیت و تنظیم خانواده

محمدجواد قائدمحمدی*

چکیده: هدف اساسی این مطالعه، سنجش اثربخشی شیوه های آموزش در افزایش آگاهی و تغییر نگرش دانشجویان نسبت به برنامه های تنظیم خانواده بود. جامعه آماری این پژوهش شامل دانشجویان درس جمعیت و تنظیم خانواده دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن و واحد تهران شمال بود که با استفاده از روش انتخاب تصادفی ساده تعداد ۱۵۰ نفر به عنوان حجم نمونه آماری انتخاب شدند. اطلاعات از طریق پرسشنامه محقق ساخته جمع آوری شد. در این مطالعه از روش آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل استفاده شد. برای تحلیل داده ها با استفاده از آزمون کواریانس و تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد که تأثیر روش بحث عمومی در تغییر نگرش (مثبت) آزمودنی ها در مقایسه با روش های جاری (کنترل) و سخنرانی بیشتر است.

واژه های کلیدی: نگرش، آگاهی، تنظیم خانواده، آموزش، سخنرانی، بحث عمومی.

مقدمه

توانمندسازی و سرمایه گذاری جهت تجهیز جوانان به دانش و آگاهی های مورد نیاز می تواند تأثیرات شایان توجهی در مراحل زندگی آنان داشته باشد و راهی مؤثر بر مقابله با تهدیداتی تلقی شود که آنان را به سوی خود می کشاند. نسل جوان با توجه به تمایلات نوگرایی و خطرپذیری خود آمادگی بیشتری برای پذیرش و هماهنگ شدن با ارزش ها و هنجارهای متفاوت جامعه دارد و همین امر ضرورت کسب شناخت وسیع تر تحولات فکری و رفتاری جوانان از سوی برنامه ریزان و سیاست گذاران جامعه را پیش از پیش آشکار می سازد.

توجه به آگاهی و نگرش قشر جوان و خصوصاً دانشجویان نه تنها یک ضرورت به شمار می آید بلکه، توجه به رفتارهای آنان نیز از جمله مسائل جمعیتی است که می تواند تحقیقات بسیاری

را طلب کند. از این رو، ارتقاء آگاهی و نگرش افراد جامعه به عنوان یکی از عوامل مهم توسعه اجتماعی است (ای هنرسون^۱ و همکاران، ۱۳۸۱). جوانان از مهم ترین گروه هایی هستند که ارتقاء آگاهی و نگرش آنان ضروری است. با توجه به موضوع مورد مطالعه یعنی تأثیر دو روش تدریس، سخنرانی و بحث عمومی بر میزان دانش و نگرش دانشجویان در درس جمعیت و تنظیم خانواده، سؤال اصلی این است که با وجود برنامه ریزی برای تدریس درس جمعیت و تنظیم خانواده آیا این برنامه ریزی درسی توانسته است جوانان دانشجو را از خطراتی که سلامت آنان را تهدید می کند آگاه کند و آنان را به سوی رفتارهای سالم سوق دهد؟ اجرای برنامه های تنظیم خانواده و برقراری تعادل میان توسعه اقتصادی، اجتماعی و میزان رشد جمعیت یکی از راهکارهای مهم برای رسیدن به توسعه پایدار و ارتقاء سلامت جامعه است. با توجه به تعریف سازمان بهداشت جهانی^۲ در سال ۱۹۷۱ تنظیم خانواده^۳ عبارت است از یک روش اندیشه و زندگی که برای ارتقاء تندرستی و بهزیستی خانواده ها اتخاذ می شود. با توجه به تعریف فوق، تنظیم خانواده بدون آگاهی و نگرش میسر نیست (باقیانی مقدم و مکی، ۱۳۸۱).

یکی از روش های آموزش توسط معلمان برای انتقال به دانش آموزان روش تدریس یا سخنرانی یا آموزش مستقیم به عنوان یکی از روش های بسیار رایج است. آموزش مستقیم بر اهمیت بیان روشن اهداف تربیتی و روش های آموزش که با تدارک مراحل آسان برای یادگیری می پردازد، تأکید می کند. در ادبیات تربیتی تعاریف بسیاری از آموزش مستقیم ارائه شده است. کاسوپ^۱ (۲۰۰۳) آموزش مستقیم را چنین تعریف کرده است: در آموزش مستقیم معلم به شیوه ی چهره به چهره^۲ مهارت هایی را که باید یاد گرفته شود می گوید، نشان می دهد، سرمشق می دهد به نمایش می گذارد، و آموزش می دهد. در این روش، عنصر کلیدی معلم است زیرا، معلم است که مسئول موقعیت یادگیری است و درس را رهبری می کند. رافی^۴ و رهلر^۵ (۱۹۸۲) آموزش مستقیم را وسیله یک تمرکز تحصیلی مرحله بندی محتوی درگیری بالای شاگرد، بازینی معلم، پسخوراند برای دانش آموزان می دانند و برانت^۶ (۲۰۰۲) آموزش مستقیم را یک آموزش چهره به چهره می داند که گروهی کوچک، توسط معلمی که از دروس دقیقاً مرحله بندی شده در خواندن حساب و زبان استفاده می کند، آموزش داده می شود.

1 - Henreson

2-World Health Organization(WHO)

3 -family planning

4- Rophy

5- Rohler

6- Brandt

در حال حاضر با تغییر نام تنظیم خانواده به بهداشت باروری و تأکید بر حقوق باروری جوانان با تمرکز بر آموزش مسائل بهداشت باروری و جنسی به آنان، تحقیقات به سوی آموزش جوانان و نوجوانان سوق داده شده است. با این حال، هنوز مسیر طولانی در اکثر کشورها به خصوص کشورهای در حال توسعه برای رسیدن به این هدف وجود دارد (آرتور^۱، ۲۰۰۲).

محققان معتقدند که ۱۲۰ میلیون زوج در کشورهای در حال توسعه مایلند از تولد بعدی فرزندان جلوگیری کنند ولی به وسایل جلوگیری دسترسی ندارند (میرزایی، ۱۳۸۱). تحقیقی که در سال ۱۹۹۸ در مصر در زمینه بهداشت باروری با عنوان «بررسی KAP جوانان و نوجوانان ۲۴-۱۵ ساله در استان آسویت^۲» انجام شد، یافته های سودمند و فراوانی در اختیار سیاستگذاران گذاشت تا بتوانند خدمات تنظیم خانواده را برای نسل آینده کشور مصر فراهم کنند (حسینی، ۱۳۸۲).

عظیم ترین و تأثیرگذارترین سازمان برآینده هر کشور، مؤسسات آموزشی بخصوص دانشگاه ها هستند. دانشگاه ها در واقع تضمین کننده آینده و تسریع در توسعه هر جامعه به شمار می آیند. به بیان دیگر، نظام آموزش عالی هر کشور بازتاب توانمندی های درونی و ذهنی فلسفه حاکم بر آن کشور است. این نظام از یک سو، شکوفا کننده استعدادها و توانمندی های درونی افراد جامعه است، و از سوی دیگر، می تواند مهیاکننده راه استقلال، پیشرفت و توسعه هر کشوری باشد. بسیاری از اندیشمندان بزرگ نظیر کومبز، راه موفقیت هر جامعه را در توجه خاص به بخش آموزش و پرورش هر کشور دانسته اند. به نظر آلفرد مارشال، ارزشمندترین سرمایه گذاری، سرمایه گذاری در بخش آموزش و پرورش آن کشور است. زیرا آموزش و پرورش زیربنا و پایه موفقیت در رشته ها و حرفه های مختلف یک جامعه است. از این رو، نظام های آموزشی باید به عنوان یک سرمایه گذاری ملی مورد توجه قرار گیرند.

با توجه به اهمیت و نقش نظام های آموزشی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه، ضروری است تا برای ارتقاء کیفیت آموزش و پرورش کنش های اساسی صورت گرفته و از هدر رفتن سرمایه های انسانی و مادی جلوگیری شود. اگر مریدان یک جامعه از مهارت کافی در روش های مناسب آموزش برخوردار باشند، با ایجاد انگیزه کار و فعالیت خواهند توانست هدف های نظام آموزش را با کیفیت بهتر تحقق بخشند و بهره وری آموزش را افزایش دهند (دیکسون^۳، ۲۰۰۱).

^۱ - Arthur

^۲ - Assuit

^۳ - Dixon

با توجه به اهمیت نظام آموزشی و نقش آن در ارتقاء آگاهی، این پژوهش در پی یافتن پاسخ برای پرسش های، زیر است: ۱) آیا بین تأثیر شیوه های آموزش روش سخنرانی و بحث عمومی بر میزان دانش دانشجویان درباره برنامه های تنظیم خانواده تفاوت معنی دار وجود دارد؟ ۲) آیا بین تأثیر شیوه های آموزش روش سخنرانی و بحث عمومی بر میزان نگرش دانشجویان نسبت به برنامه های تنظیم خانواده تفاوت معنی دار وجود دارد؟

روش

بر اساس پژوهش آزمایشی میدانی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل و اجرای پرسشنامه محقق ساخته اطلاعات لازم جمع آوری شد.

جامعه، نمونه آماری و روش نمونه گیری

جامعه آماری این پژوهش در برگرفته کلیه دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی رودهن و تهران شمال بود. با توجه به حجم جامعه پژوهش ($N=400$) با استناد به جدول کرجسی^۱ - مورگان^۲ (نقل از دلاور، ۱۳۸۴) حداقل حجم نمونه ۱۵۰ نفر برآورد شد. پس از برآورد حجم نمونه با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی ساده از میان دانشجویان ۸ کلاس درس واحد جمعیت و تنظیم خانواده به تعداد ۵۰ نفر در هر کلاس که از این تعداد ۵۰ نفر در گروه اول آزمایش، ۵۰ نفر گروه دوم آزمایش و ۵۰ نفر گروه کنترل گنجانده شدند اجرا شد.

ابزار تحقیق

ابزار تحقیق در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته است. با مطالعه مبانی نظری و با اقتباس از پرسشنامه های موجود و تدوین عبارت های جدید، در مجموع یک پرسشنامه با ۶۰ سوال آگاهی و ۳۰ سوال مربوط به بخش نگرش تهیه شد. نحوه پاسخ دادن به این پرسشنامه به صورت درجه بندی عددی از ۱ (کمترین) تا ۵ (بیشترین) است که آزمودنی یکی از درجه ها را انتخاب می کرد. این ابزار در پیش از اعمال متغیر مستقل (شیوه های تدریس) و پس از آن روی گروه های نمونه (۳ گروه) اجرا شد. پس از تدوین ماده های اولیه و ویرایش لازم روی آن ها، پرسشنامه قابل اجراء تهیه و تکثیر شد. با اجرای پرسشنامه مقدماتی روی ۳۴ نفر از دانشجویان درس جمعیت و تنظیم

^۱ - Crejci

^۲ - D.V.Morgan

خانواده ضریب اعتبار^۱ از طریق برآورد ضریب همسانی درونی، سؤال های کل پرسشنامه محاسبه شد. در نهایت، با حذف ۴ عبارت از ماده های پرسشنامه اولیه، ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه نهایی ۰/۸۵ به دست آمد که حدمطلوبی است و بیانگر همسانی درونی قوی بین سؤال ها است.

به منظور برآورد روایی محتوایی^۲ ابزار اندازه گیری، از نظر متخصصان استفاده شد. بدین منظور با نظرخواهی از استادان رشته های جمعیت شناسی، علوم تربیتی و روان شناسی اجتماعی با حذف یا اصلاح برخی از سؤالات در نهایت روایی محتوایی آن تأیید شد.

یافته ها

به منظور تحلیل داده های به دست آمده از پژوهش و دستیابی به پاسخ سؤال های پژوهش، برای هر سه گروه مورد مطالعه به طور جداگانه در دو مرحله پیش و پس آزمون دو دسته نمره (یک دسته مربوط به دانش و آگاهی، و دسته دیگر مربوط به نگرش) به دست آمد. با کمک نرم افزار SPSS به تحلیل داده ها براساس روش های آمار توصیفی و استنباطی در مورد هر سه گروه به تفکیک مراحل پیش آزمون و پس آزمون انجام شد. با توجه به ماهیت مقیاس اندازه گیری دو متغیر آگاهی و نگرش که از نوع فاصله ای است برای تحلیل داده ها از آزمون آماری کوواریانس و تحلیل واریانس یکطرفه استفاده شده است. نتایج محاسبات انجام شده در جدول های ۱ تا ۴ ارائه شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1 - Reliability

2 - Validity

جدول ۱: خلاصه شاخص های آماری مربوط به نمره های پیش آزمون و پس آزمون آزمودنی های سه گروه در مؤلفه های نگرش

و آگاهی		شاخص			
گروه ها	متغیرها	مراحل	میانگین	انحراف معیار	کجی
کشیده	ی				
گروه کنترل	آگاهی	پیش آزمون	۲۳/۷۴	۴/۶۱	-۰/۲۹۰
		پس آزمون	۲۳/۷۸	۸/۵۲	-۰/۵۳۳
گروه کنترل	نگرش	پیش آزمون	۸۰/۲۰	۸/۱۸	-۰/۰۳۹
		پس آزمون	۸۵/۸۸	۱۲/۱۶	-۰/۲۳۸
گروه سخنرانی	آگاهی	پیش آزمون	۲۱/۳۲	۴/۴۶	۰/۳۲۶
		پس آزمون	۲۲/۶۴	۶/۲۵	-۰/۹۵۴
گروه سخنرانی	نگرش	پیش آزمون	۸۳/۹۲	۸/۴۸	۰/۸۹۴
		پس آزمون	۸۱/۵۶	۱۰/۱۱	-۰/۲۷۱
گروه بحث عمومی	آگاهی	پیش آزمون	۱۸/۳۴	۴/۸۸	-۰/۰۶۷
		پس آزمون	۲۱/۹۸	۷/۲۰	-۰/۴۶۰
گروه بحث عمومی	نگرش	پیش آزمون	۷۶/۰۸	۱۱/۶۱	-۰/۵۵۷
		پس آزمون	۸۹	۹/۰۷	۰/۲۳۳

همان طور که در جدول ۱ مشاهده می شود، شاخص های آماری مربوط به مؤلفه های آگاهی و نگرش آزمودنی های سه گروه ارائه شده است. با توجه به مقادیر محاسبه شده در شاخص های مختلف توصیفی از جمله میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر و مقادیر مربوط به شاخص های کجی و کشیدگی می توان اظهار داشت که توزیع نمره های آزمودنی های سه گروه در هر مؤلفه در مراحل پیش و پس آزمون نزدیک به توزیع نرمال است.

جدول ۲: خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس (سؤال اول)

متغیرها	تعداد	F	شاخص ها	
			سطح معناداری	مجذور اتا
آگاهی	۱۵۰	۱۷۰۸۷	۰/۳۴۰	۰/۰۱۵

همان طور که در جدول ۲ مشاهده می شود احتمال پذیرش فرض صفر برای مقایسه عملکرد گروه های آموزش جاری، بحث عمومی و سخنرانی در مؤلفه های آگاهی با در نظر گرفتن F محاسبه

شده (۱/۰۸۷) و سطح معنی داری (۰/۳۴۰) بزرگتر از ۰/۰۵ است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بین عملکرد سه گروه در مؤلفه آگاهی تفاوت معنی دار وجود ندارد. در نهایت می توان قضاوت کرد بین تأثیر شیوه های مختلف بر آگاهی آزمودنی ها از برنامه های تنظیم خانواده تفاوت معنی دار وجود ندارد و پاسخ سوال اول منفی است.

جدول ۳. خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس (سؤال دوم)

متغیرها	تعداد	F	شاخص ها	
			سطح معناداری	مجدورات
نگرش	۱۵۰	۴/۲۵۲	۰/۰۱۶*	۰/۰۵۵

* معنی دار در سطح ۰/۰۵

همان طور که در جدول ۳ مشاهده می شود احتمال پذیرش فرض صفر برای مقایسه عملکرد گروه های آموزش جاری، بحث عمومی و سخنرانی در مؤلفه نگرش با در نظر گرفتن F محاسبه شده (۴/۲۵۲) و سطح معنی داری (۰/۰۱۶) کوچکتر از ۰/۰۵ از این رو، می توان قضاوت کرد که بین شیوه های مختلف مورد آزمایش با نگرش آزمودنی ها نسبت به برنامه های تنظیم خانواده رابطه معنی دار وجود دارد، و پاسخ سؤال دوم مثبت است.

جدول ۴. خلاصه تحلیل واریانس یکطرفه (نگرش)

منابع تغییر	مجموع مجدورات	درجه آزادی	شاخص ها	
			میانگین مجدورات	F
بین گروهی	۵۸۴۲/۲۹۳	۲	۲۹۲۱/۱۴۷	۱۲/۹۱۵**
درون گروهی	۳۳۳۸/۰۸۰	۱۴۷	۲۲۶/۱۱۷	
جمع	۳۹۰۹۰/۳۷۳	۱۴۹		۰/۰۰۰

** معنی دار در سطح ۰/۰۱

با توجه به مقدار F محاسبه شده (۱۲/۹۱۵) و سطح معنی داری آن با ۹۹ درصد اطمینان می توان قضاوت کرد که بین میانگین نمره های پس آزمون آزمودنی های ۳ گروه در متغیر نگرش تفاوت معنی دار وجود دارد.

جدول ۵. خلاصه نتایج آزمون پیگردی LSD

گروه ها	گروه ها	
	سخنرانی	جاری
عمومی	۸/۰۴۰*	--
جاری	--	-۸/۰۴۰*
سخنرانی	--	۷/۲۴۰*
عمومی	۱۵/۲۸۰*	--

* معنی دار در سطح ۰/۰۵

اطلاعات ارائه شده در جدول ۵ حاکی از این است که میانگین نمره های نگرش آزمودنی های شرکت کننده در گروه کنترل در مقایسه با آزمودنی های گروه سخنرانی بالاتر است ($P < 0/05$) و $MD = 8/04$) ولی از میانگین نمره های نگرش آزمودنی های بحث عمومی پایین تر است ($P < 0/05$) و $MD = -7/24$). همچنین داده ها نشان می دهد که میانگین نمره های آزمودنی های شرکت کننده در گروه بحث عمومی از هر دو گروه کنترل و سخنرانی ($P < 0/05$) و $MD = 15/28$) بالاتر است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت تأثیر روش بحث عمومی در تغییر نگرش (مثبت) آزمودنی ها در مقایسه با روش های جاری (کنترل) و سخنرانی بیشتر بوده است.

بحث و نتیجه گیری

رشد شتابان و سریع جمعیت یکی از اساسی ترین مشکلات جهان امروز است و عدم هماهنگی آن با توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، آثار مخرب آن بر محیط زیست و منابع طبیعی از جمله مسایلی است که توجه سیاستگذاران و برنامه ریزان به خصوص در کشورهای در حال توسعه به خود جلب کرده است.

مسئله هیچ کشوری بدون اتخاذ سیستم و نظامی مؤثر برای کاهش نرخ رشد جمعیت و جلوگیری از افزایش جمعیت نمی تواند از عهده هزینه های لازم برای تأمین شرایط بهداشتی، آموزش و رفاهی که مورد نظر الگوی توسعه پایدار^۱ است برآید. در ایران سیاست های دولت در جهت کاهش موالید به طور رسمی از سال ۱۳۶۷ اتخاذ گردیده است، از جمله آن می توان به تشکیل شورای کنترل موالید، تصویب لایحه تنظیم خانواده و گنجانیدن برنامه های کنترل جمعیت در متن برنامه های اول و دوم توسعه و در سال ۱۳۷۲ با تصویب قانون اشاره کرد (زنجان، ۱۳۸۲). اجرای طرح ارائه واحد درس جمعیت و تنظیم خانواده در سال ۱۳۷۷ در دانشگاه های کشور نیز مبین این بحث است که آیا واحد درسی با سرفصل های مصوب خود توانسته است نیازهای واقعی و کاربردی دانشجویان را در زمینه مسائل جمعیتی، تنظیم خانواده برآورد سازد؟ آیا این درس، آگاهی و نگرش مثبت را در خصوص زمینه های مختلف ارائه شده ایجاد می کند؟ آیا روش های مختلف تدریس استادان در آگاهی و نگرش مطلوب نقش دارد؟

عوامل زیادی در اجرای برنامه جمعیت و تنظیم خانواده وجود دارد و چنین بر می آید که ارتفاع آگاهی و نگرش جوانان یکی از مهمترین آنهاست و دانشجویان سهم بسزایی دارند. با توجه به اهمیت این درس در دانشگاه ها و شیوه های مختلف آموزش از طرف مدرسان، پژوهش فوق

^۱ - Sustainable development

انجام شده است. یافته های این پژوهش نشان می دهد در هر سه گروه کنترل، سخنرانی و بحث عمومی با توجه به مقادیر محاسبه شده شاخص های مرکزی و پراکندگی نظیر میانگین، میانه و انحراف معیار و حداقل و حداکثر و مقادیر شاخص های کجی و کشیدگی در هر کدام از مؤلفه ها و مراحل می توان قضاوت کرد که توزیع نمره های آزمودنی ها در هر مؤلفه در مراحل پیش و پس از آزمون نزدیک به توزیع نرمال است.

تحلیل داده ها حاکی از این است که تفاوت میانگین نمره های نگرش آزمودنی های شرکت کننده در آموزش جاری (کنترل) در مقایسه با آزمودنی های گروه سخنرانی بالاتر است ($P < 0/05$ و $MD = 8/04$) ولی از میانگین نمره های نگرش آزمودنی های بحث عمومی پایین تر است ($P < 0/05$ و $MD = -7/24$). همچنین داده هانشان می دهد که میانگین نمره های آزمودنی های شرکت کننده در گروه بحث عمومی از هر دو گروه آموزش جاری (کنترل) و سخنرانی ($P < 0/05$ و $MD = 15/28$) بالاتر است. نتایج پژوهش مذکور حاکی از این است که تأثیر روش بحث عمومی در تغییر نگرش (مثبت) آزمودنی ها در مقایسه با روش های جاری (کنترل) و سخنرانی بیشتر بوده است.

منابع فارسی

- باقیانی مقدم، م. ح، و مکی، م. (۱۳۸۱). جمعیت و تنظیم خانواده. چاپ اول. تهران: چراغ دانش، با همکاری الباب.
- حسینی، م. م. (۱۳۸۲). جمعیت و تنظیم خانواده. چاپ اول. تهران: بشری.
- دلاور، ع. (۱۳۸۴). روش تحقیق در روان شناسی و علوم تربیتی. چاپ هیجدهم. تهران: ویرایش.
- زنجانی، ح. ا. و دیگران. (۱۳۸۲). جمعیت، توسعه، بهداشت باروری. چاپ پنجم. تهران: بشری.
- میرزایی، م. (۱۳۸۱). سیر تحولی جمعیت جهان. چاپ پنجم. تهران: بشری.
- هنرسون، ای. م. دیگران (۱۳۸۱). نحوه نگرش سنجی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: کوثر فاطمی، آرون.

منابع انگلیسی

- Arthur, N. (2002). *National of action for youth*. S/C. France.
- Brandt, R. (2002). The challenge to public Education. *Journal of Educational*. New York: Routledge.

- Dixon, L. (2001). Evidence- based practices for services to families of people with psychiatric disabilities. *Journal of social psychology*. Vol. 71. 302- 3012.
- Kassop, M. (2003). *Ten ways online education matches or surpasses, face- to- face learning*. Book of Educational.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی